

Сулайман Чолак

**БАШТАЛГЫЧ МЕКТЕПТИН ОКУУЧУЛАРЫНЫН МААЛЫМАТТЫК
КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮКТӨРҮН КАЛЫПТАНДЫРУУ БОЮНЧА
КОНСТАТАЦИЯЛЫК ЭКСПЕРИМЕНТ**

Сулайман Чолак

**КОНСТАТАЦИОННЫЙ ЭКСПЕРИМЕНТ ПО ФОРМИРОВАНИЮ
ИНФОРМАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ ШКОЛ**

Sulaiman Cholak

**EXPERIMENT FORMATION OF INFORMATION COMPETENCE OF PUPILS OF
PRIMARY SCHOOL**

УДК: 37.012.7

Макалада башталгыч класстын окуучуларынын маалыматтык компетенттүүлүктөрүн калыптандыруу боюнча иштелип чыккан педагогикалык шарттардын эффективдүүлүгүн аныктоо үчүн педагогикалык эксперимент уюштуруу зарыл экендиги белгиленген. Бул компетенттүүлүктү калыптандыруу боюнча азыркы учурда башталгыч мектептерде уюштурулуп жаткан иштер талдоого алынган. Бул иштерди уюштурууда автор педагогикалык изилдөөлөргө анализ жүргүзүп, мында алынган натыйжалар экспериментти уюштуруу үчүн пайдалуу экендигин белгилеген.

Негизги сөздөр: *маалыматтык компетенттүүлүк, башталгыч мектеп, педагогикалык эксперимент, максат жана милдеттер, илимий методдор, педагогикалык шарттар, сурамжылоо.*

В статье обоснована необходимость проведения педагогического эксперимента для оценки эффективности разработанного автором педагогического условия по формированию информационной компетентности учащихся начальных школ. Проанализировано современное состояние дел по формированию данной компетентности в начальных школах. Автором проведен анализ исследований по данной проблеме, отмечена полезность полученных в исследованиях результатов.

Ключевые слова: *информационная компетентность, начальная школа, педагогический эксперимент, цели и задачи, научные методы, педагогические условия, опрос.*

This article highlights the necessity of pedagogical experiment for evaluation of effectiveness of pedagogical conditions for information competence formation of primary schools pupils. The modern state of above mentioned development of such competence in primary schools has been analyzed. The author research on this issue marks the usefulness of the results, obtained in the studies.

Keywords: *information competence, elementary school, pedagogical experiment, goals and objectives, scientific methods, pedagogical conditions survey.*

Киришүү. Окумуштуулардын айткандарына ылайык, изилдөө учурунда иштелип чыккан теориялык божомолду негиздөө жана текшерүү максатында мугалимдер менен окуучулардын ортосундагы атайын уюштурулган педагогикалык ишмердүүлүк бул педагогикалык эксперимент деп аталат. Бул көз карашка таянуу менен биздин изилдөөбүздө башталгыч класстын окуучуларынын маалыматтык компетенттүүлүктөрүн калыптанды-

руунун абалын аныктоо үчүн педагогикалык эксперимент жүргүзүлдү. Төмөндө бул эксперименттин жүрүшү жана натыйжасы тууралуу маалыматтар берилди.

Эксперименттин максаты, милдеттери жана пайдаланылган илимий методдор. Эксперименталдык изилдөөнүн максаты болуп иштелип чыккан педагогикалык шарттарды камсыз кылуу аркылуу интерактивдүү ыкмаларды колдонуунун натыйжасында башталгыч мектептин окуучуларынын маалыматтык компетенттүүлүктөрүн калыптандыруунун натыйжалуулугун текшерүү эсептелет.

Эксперименталдык ишти жүргүзүүнүн максатына ылайык төмөндөгү милдеттер белгиленген:

1. Эксперименталдык изилдөөлөргө талдоо жүргүзүү.
2. Мектептердин тиешелүү шарттар менен камсыз болушун иликтөө.
3. Башталгыч мектепте окуучулардын маалыматтык компетенттүүлүктөрүн калыптандыруунун абалын аныктоо.

Эксперименталдык изилдөөнү жүргүзүү үчүн төмөндөгү илимий методдор тандалып алынды:

- башталгыч класстын окуучуларынын маалыматтык компетенттүүлүктөрүнүн калыптанышына байкоо жүргүзүү;
- алынган маалыматтарды талдоо, салыштыруу, жалпылоо;
- өлчөөлөрдү жана баалоолорду жүргүзүү;
- математикалык жана статистикалык методдор.

Эксперимент боюнча илимий эмгектерге анализ жүргүзүү. Экспериментти баштоонун алдында биздин илимий изилдөөбүзгө байланышкан эмгектердин эксперименталдык иликтөөлөрүнө, практик мугалимдердин сунуштарына талдоо жүргүзүлдү. Мындай талдоолорду жүргүзүү абдан маанилүү, анткени ал экспериментти кантип уюштуруунун жолдорун, этаптарын аныктоодо, тиешелүү көрсөткүчтөрдү түзүп алууда, эксперименттин жыйынтыгын чыгарууда методикалык жардам болуп кызмат кылат.

Башталгыч класстын мугалими Н.Е.Жидкова [1] башталгыч класстын окуучуларынын маалыматтык компетенттүүлүктөрүн калыптандырууга карата интерактивдүү методдорду сунуштап, алардын окуу

жетишкендиктерин баалоо үчүн атайын түзүлгөн тексттерди жана проблемалуу суроолорду берет. Мындай тапшырмалар окуучунун текст боюнча өз алдынча ой жүргүтүүсүн, рефлексиялоосун, окуу предметине кызыгуусун калыптандырат.

А.В.Козырева [2] окуучулардын маалыматтык компетенттүүлүктөрүн ийгиликтүү калыптандыруу үчүн окуучунун мотивациясын камсыздоо, технологиялык мамиле кылуу, таанып билүү ишмердүүлүктөрүн башкаруу, атайын инфраструктура түзүү керек деп эсептейт. Ушул шарттарды көзөмөлгө алуу менен ал эксперименталдык иликтөө жүргүзүп, Студенттин t-критерийин колонуу менен изилдөөнүн эффективдүүлүгүн аныктаган. Эксперименттин жыйынтыгы менен окуучунун инсандык сапаттарынан болгон өз алдынчалуулук 78,6 % га, максатка умтулуучулук 67,9 % га жогорулап, маалыматтык компетенттүүлүккө ээ болуу мотивациясы 45,7 % га, кызыгуулары 51,8 % га жогорулаган.

Казахстандык изилдөөчү А.О. Тюляева [3] кенже окуучулардын маалыматтык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун төмөнкүдөй этаптарын аныктаган:

- маалыматтык изденүүнү пландаштыруу;
- биринчи (иштетилбеген) маалыматты чыгарып алуу;
- экинчи (иштетилген жана окуучуга сунушталган) маалыматты чыгарып алуу;
- маалыматтарды биринчи жолу иштетүү;
- маалыматтарды иштетүү;
- маалыматтарды иштетүүдө логикалык операцияларды колдонуу.

Л.С.Черкашенанын диссертациясында окуучулардын маалыматтык компетенттүүлүктөрүн калыптандырууну башкаруунун төмөнкүдөй этаптары сунушталган [4]:

- окуучулардын маалыматтык компетенттүүлүгүнүн калыптаныш процессине, натыйжасына жана шарттарына проблемалык талдоо жүргүзүү;
- окуучулардын маалыматтык компетенттүүлүгүнүн калыптануу процессин жаңы абалга өтүүсүн проектилоо;
- окуучулардын маалыматтык компетенттүүлүгүнүн калыптануу процессинин туруктуулугун камсыз кылуу;
- окуучулардын маалыматтык компетенттүүлүгүнүн калыптануу процессине мониторинг жүргүзүү жана башкаруу;
- окуучулардын маалыматтык компетенттүүлүгүнүн калыптануу процессин башкаруунун абалына рефлексивдүү анализ жүргүзүү жана өзгөртүүлөрдү киргизүү.

Ушул этаптарды эске алуу менен эксперименталдык иликтөө жүргүзүп, алынган натыйжаларга статистикалык талдоо жүргүзүлгөн.

Башталгыч класстын окуучуларынын маалыматтык компетенттүүлүктөрүн калыптандыруу процесси көп баскычтуу процесс экендигин экспери-

менталдык изилдөөлөрдүн натыйжалары көрсөтүп турат [5].

Биз талдоо жүргүзгөн илимий эмгектерде маалыматтык компетенттүүлүктүн калыптандырылышына педагогикалык шарттар, калыптандыруунун этаптары, окутуу формалары жана методдору түздөн түз таасир этери байкалды.

Окуучулардын маалыматтык компетенттүүлүктөрүн калыптандыруунун педагогикалык шарттары. Жогорудагы окумуштуулардын эксперименталдык изилдөөлөрүн, мектеп мугалимдеринин сунуштарын талдоо биздин изилдөөбүздө окуучулардын маалыматтык компетенттүүлүктөрүн калыптандыруунун педагогикалык шарттарын аныктап алууга мүмкүндүк берди:

- дидактикалык принциптерди эске алуу менен маалыматтык билим берүү чөйрөсүн түзүү (маалыматтык ресурстар, билим берүү субъектилеринин өз ара катыштары);
- сабактарды даярдоодо жана окутууда коммуникативдик жана маалыматтык технологиялардын мүмкүнчүлүктөрүн колдонуу (тексттик, иллюстративдик, графикалык, үндүк, мультимедиялык);
- оюн ишмердүүлүгүн уюштуруу аркылуу окуучунун жеке интеллегин өстүрүү;
- жеке тапшырмаларды даярдоо жана окуучуларга сунуштоо.

Педагогикалык шарттар окутуунун максатына жетүүдө ийгиликти камсыз кылууга багытталган. Бирок аны ийгиликтүү ишке ашыруу мектептин мугалимдеринин чеберчиликтерине жараша болору белгилүү. Эгерде педагогикалык шарттар коюлган күндө дагы мугалим аларды максаттуу жана эффективдүү пайдалана албаса, анда окутуу процессин ийгиликтүү уюштурууга мүмкүн эмес.

Экспериментти уюштуруу үчүн ушул шарттарды эске алуу, тиешелүү каражаттарды эффективдүү колдонуу эксперименттин натыйжалуулугун арттырат, аны менен катар окуучулардын компетенттүүлүктөрүн максатка ылайык калыптандырууга мүмкүндүк түзүлөт.

Эксперименталдык изилдөөдө башталгыч мектептерде окуучулардын маалыматтык компетенттүүлүгүн калыптандырууга карата кандай шарттар түзүлгөнү талдоого алынды. Анын негизинде башталгыч мектептердин көпчүлүгү жогоруда аталган шарттар менен камсыз болбогондугу анык болду. Көбүнчө айылдык мектептер тиешелүү маалыматтык технологиялар менен камсыз болушкан эмес. Мында Себат мектептери салыштырмалуу түрдө жакшы шарттар менен камсыз болгондугу белгилүү болду. Себат мектептеринде ар бир класс интерактивдүү доскалар менен камсыз болгон жана мугалимдер бул каражат менен активдүү түрдө иштей алышат. Бул мектептердеги окуучулардын дээрлик бардыгы бул каражат менен иштей алышат. Мектеп интернет булагына туташкан жана сабак учурунда ар бир класстын интернетке кирип, тиешелүү маалыматтарды алууга мүмкүнчүлүгү бар экендиги аныкталды

жана эксперименталдык изилдөөлөрдү ушул мектептерде уюштуруу зарылдыгы келип чыкты.

Башталгыч класстын сабактарына катышуу. Сабактарга катышууда төмөнкүлөр маалым болду. Мугалим окуучулардын активдүүлүгүн, алардын өз алдынчалуулугун арттырууга мүмкүндүк берүүсү, сабак учурунда интерактивдүүлүктү камсыз кылуусу, алардын оң мотивациясын калыптандырууга өзгөчө көңүл буруусу зарыл. Экспериментти уюштурууда ушул жагдайлар канчалык деңгээлде орун алганына өзгөчө көңүл бурулду.

Сабактарга катышуу учурунда мугалимдер башталгыч класстын окуучуларынын тексттерди окуусунда нормативге гана жооп берүүсүнө көңүл бурары белгилүү болду. Сабакта мугалим окуучудан тексттин мазмунун түшүнө билүүгө, ага ат коё алууга маани берет. Окуучунун өз оюн баяндап айтуусуна, нерсени, жаратылыштын көрүнүштөрүн (кыш, жаз, жай, күз ж.б.) сүрөттөп берүүсүнө, бир нерсе тууралуу ой жүгүртүп, айта билүүсүнө көңүл бөлөт.

Бирок, маалыматты издеп табуу, бирдей маанидеги эки, же үч текстти салыштырып, өз оюн айтуусун калыптандырууга, ушул эле текст тууралуу дагы кошумча маалымат таап, аларды класстын окуучуларына баяндап берүү маселесине көңүл бөлбөй тургандыгы белгилүү болду.

Чындыгында эле, окуучулар сабак учурунда алган маалыматтарын баяндап бере алышат, бирок бул маалымат толукпу, эгер жетишсиз болсо, аны кайсыл булактардан алып толуктай ала тургандыгы тууралуу аракеттери жетишсиз экендигин байкадык. Окуучулардын жарымынан көбү негизги ойду аныктоо менен диалогго, дискуссияларга катыша алышат. Бирок, ошол эле учурда окуучулардын жарымынан көбү алынган маалыматтын негизги мазмунун, себептик-натыйжалык байланышын ачып бере алышкан жок, бир формада алынган маалыматты башка форматка айландырууда (үндү текстке келтирүүдө, окуяны схемалап түшүндүрүүдө) окуучулар кыйынчылыкка дуушар болушат.

Мындан тышкары, мугалимдердин өз окуучуларынын жекече өзгөчөлүктөрүн билүүгө, ага жараша окуу процессин уюштурууга, жекече тапшырмаларды берип окуучулардын өз алдынчалуулугун өстүрүүгө аракеттери жетишсиз экендиги белгилүү болду.

Мугалимдерди жана окуучуларды сурамжылоо. Сурамжылоого башталгыч класстардын 36 мугалими катышкан. Окуучунун жеке өзгөчөлүгүн мүнөздөөчү психологиялык теорияларды өздөштүргөнсүзбү? деген суроого сурамжылоого катышкан мугалимдердин 15,7% гана ооба деп жооп берише, 30% айрым жерлерин гана өздөштүргөм деп, ал эми дээрлик 54% жок деп жооп беришкен. Мугалимдердин 60% дан ашыгы окуучулардын жекече өзгөчөлүктөрүн диагноздоонун методдорун билишпейт. Мугалимдердин 14,5% гана (11 мугалим)

окуучулардын жекече өзгөчөлүктөрүнө жараша жеке проекттерди (проектик тапшырмаларды) бере тургандыгы тууралуу өз пикирлерин билдиришкен. Сурамжылоого катышкан мугалимдердин ичинен 37% өз алдынча маалыматтарды издеп табуудан кыйналышат. Демек, бул мугалимдердин кесиптик кызыгуусу, маалыматты издөө технологиялары менен иш алып баруу билгичтиктери, окутуу процессинде маалыматтардын базасын колдоно билүүсү анчалык калыптанган эмес.

Сурамжылоодо 1-2-класстын окуучуларына маалыматты кайдан аласыңар деген суроону берүү менен гана чектелдик. Анткени, кенже класстардын окуучуларынын мындан оорураак суроолорго жооп берүүсү татаалдашат жана айрым учурда тиешелүү жоопторду ала албай калуу жагдайы пайда болуп жатты. Ошондуктан эксперимент учурунда биз көбүнчө 4-класстын окуучулары менен аңгемелешүү уюштурдук.

Маалыматты издөөдө кайсы булактарды колдонсоңар? – деген суроого, сурамжылоого катышкан 4-класстын 128 окуучусунун ичинен 60 окуучу (47%) окуу китептерин деп жооп берсе, 32 окуучу (25%) интернетти пайдаланарын, калган 28% кошумча адабияттарды (справочник, сөздүк, энциклопедия) жана маалымат каражаттарын (гезит-журналдар) колдонорун билдиришкен. Маалыматты эмне үчүн издейсиңер? – деген суроого окуучулардын 86% мугалим айткандыктан издейбиз деп, 14% гана окуу материалын толук түшүнүү үчүн издейбиз деп жооп беришкен.

Корутунду. Эксперимент аркылуу башталгыч класстын окуучуларынын маалыматтык компетенттүүлүгүн калыптандыруу маселесине азыркы учурда жакшы көңүл бурулбай жаткандыгы маалым болду. Бул маселени жакшыртуу үчүн атайын иликтөө жүргүзүү керек экендиги жана буга карата тиешелүү иш аракеттерди көрүү зарылдыгы аныкталды.

Адабияттар:

1. Жидкова, Н.Е. Формирование информационной компетенции младших школьников. Электронный ресурс: <http://kopilkaurokov.ru/nachalniyeKlassi/prochee/formirovanie-informatsionnoi-kompetentsii-mladshikh-shkol-nikov>.
2. Козырева, А.В. Педагогические условия формирования информационной компетентности учащихся профильных классов средней школы. Автореф. дис. ... канд. пед.наук: 13.00.01. – Курск, 2010. – 25 с.
3. Тюляева А.О. Формирование информационной компетенции младших школьников. Электронный ресурс: <http://azbyka.kz/formirovanie-informacionnoy-kompetentsii-mladshih-shkolnikov>
4. Черкашена, Л.С. Внутришкольное управление процессом формирования информационной компетентности учащихся. Автореф. дис. ... канд.пед.наук: 13.00.01. – Белгород, 2007. – 23 с.
5. Омурзакова Ч.Ш., Калдыбаев С.К. // Окуучулардын социалдык коммуникативдуу компетенттуулукторун калыптандырууда компьютердик технологиянын ролу. // Известия вузов Кыргызстана 2015, №9.

Рецензент: п.и.к. Адилова Г.И.